

Dumitru Iacob
Pacea și războiul în schimbare

Copyright © Dumitru Iacob
Copyright © TRITONIC 2017 pentru ediția prezentă.

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacăzelor nr. 5, București
e-mail: editura@triton.ro
www.triton.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):
http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IACOB, DUMITRU
Pacea și războiul în schimbare – Dumitru Iacob
Tritonic, 2017
ISBN: 978-606-749-209-5

Coperta: ALEXANDRA BARDAN
Editor: BOGDAN HRIB
Comanda nr. 211/iulie 2017
Bun de tipar: iulie 2017
Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

Dumitru Iacob

PACEA ȘI RĂZBOIUL ÎN SCHIMBARE

APĂRAREA NAȚIONALĂ –
NOI RISCURI ȘI VULNERABILITĂȚI

t...
TRITONIC

Cuprins

Preambul – „După 20 de ani” – o retrospectivă succintă și o privire înainte privind schimbarea în lume și la români	9
1. Schimbarea – un orizont dilematic	
Premisele relativizării distincției dintre pace și război	13
1.1. Dilemele schimbării	13
1.1.1. Orizontul schimbării	14
1.1.2. Universul schimbării	15
1.1.3. Ritmul schimbării	17
1.1.4. Calitatea schimbării	19
1.2. Criza schimbării	21
1.2.1. Nucleul crizei schimbării	22
1.2.2. Teoria și metodologia schimbării	27
1.2.3. Criza schimbării – „modelul românesc”	30
1.3. Schimbarea paradigmelor vieții sociale	34
1.3.1. Specificul paradigmelor vieții sociale	34
1.3.2. Paradigma „om-natură”	36
1.3.3. Paradigma „om-oameni”	39
1.4. Sensul schimbării – dezvoltarea	40
1.4.1. Dezvoltarea globală	40
1.4.2. Dezvoltarea, acum!	45
1.5. Spre noi paradigme ale schimbării?	50

1.5.1. Paradigma interdependenței	50	4.1.2. Rețeaua geostrategică globală	92
1.5.2. Paradigma coerenței umane	52	4.1.3. România, regiunea Mării Negre și lumea în rețea	96
2. Violența non-armată – noua paradigmă a războiului	57	4.2. Războiul diferențelor	97
2.1. În căutarea noii paradigme a războiului	57	4.2.1. „Fiara culturală” și războiul diferențelor	97
2.1.1. Aspecte ale definirii păcii și războiului	57	4.2.2. 11 septembrie 2001 – de ce s-a întâmplat și, mai ales, ce ar urma să se întâmple?	99
2.1.2. „Violența non-armată”	63	4.2.3. Războiul și cultura diferențelor în regiunea Mării Negre	102
2.1.3. Noua paradigmă a păcii și a războiului – câteva consecințe	66	4.2.4. Post-Europa și regiunea Mării Negre – ochiul din centrul ciclonului	103
2.1.4. Războiul global	68		
2.2. Temperatura războiului	70	5. Noile războaie – noi riscuri și vulnerabilități pentru apărarea națională a României	107
2.2.1. „Războiul cald” și „războiul rece”	70	5.1. Războiul dintre Stat și Piață	109
2.2.2. Care este temperatura „post-războiului rece”?	72	5.1.1. Interferențele dintre STAT și PIAȚĂ – fenomene și tendințe care definesc viitorul. Exemple și potențiale studii de caz.	110
3. Co-evoluția, noua paradigmă a păcii	75	5.1.2. Relația dintre stat și piață în bazinul Mării Negre și în proximitatea imediată	112
3.1. 1914-2014 (și anii ce au urmat) – al doilea război de 100 de ani	76	5.2. Războiul dintre fond și formă.	115
3.1.1. Război și co-existența între Vest și Est. O perspectivă geo-politică	76	5.2.1. Patologia comunicării dintre fond și formă.	116
3.1.2. Bariera dintre Nord și Sud. O perspectivă geo-economică și geo-culturală	80	5.2.2. Agresiunea prin ruptura dintre fond și formă	118
3.2. România – de la co-existență la co-evoluție	82	5.2.3. Dreptul fondului la formă și bătaia pentru întregirea formei	120
3.2.1. Ce au făcut, ce fac și ce ar putea face românii?	82	5.2.4. Putem să ieșim din sclavia fondului fără formă?	122
3.2.2. Pace și dezvoltare prin co-evoluție	83	5.3. Războiul dintre Inteligența Publică și Non-Inteligența	126
4. Geostrategia schimbării în Post-Europa și în lume	87	5.3.1. Inteligența publică – combustia păcii și a dezvoltării comunităților în istorie	127
Ferestre de oportunitate pentru România.	87	5.3.2. Sărăcia, incultura și situațiile de non-inteligență	131
4.1. „Tripla triadă” – o tendință verosimilă a echilibrului geostrategic global	88	5.3.3. „Patul lui Procrust” sau tranziția în Europa Centrală și de Est. Riscuri de non-inteligență publică	133
4.1.1. Cum s-a „născut” și cum se manifesta lumea post-bipolară?	88		

5.3.4. Ce se întâmplă atunci când soluționarea unei probleme sociale naște alte probleme, mai multe și mai grave? Inteligența Publică – stimularea și cultivarea gândirii critice	135
5.4. Războiul dintre indivizi și comunități	140
5.4.1. Echilibrul sau dez-echilibrul în legătura socială dintre indivizi, grupuri și comunități – pace sau război!	141
5.4.2. Cazul american și cazul civilizației japoneze – o scurtă discuție	145
5.4.3. Cazul românesc	146
5.4.4. Rădăcina culturală a păcii – echilibrele comunitare	148
Post-Scriptum	150
Note și referințe bibliografice	165

Preambul

„După 20 de ani” – o retrospectivă succintă și o privire înainte privind schimbarea în lume și la români

Schimbarea este, o știe fiecare dintre noi, o temă contradictorie, solicitantă, chiar obsedantă. A fost și este încă tema majoră de reflecție mentală și de prospectare empirică a generației mele profesionale, a celor care, în anii rupturii istorice din '89 – '90, se aflau la vârsta maturității profesionale. Acum mai bine de 20 de ani (1996), am publicat în Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București (devenită, începând cu 2003, odată cu schimbarea denumirii instituției academice, Editura Universității Naționale de Apărare, „Carol I”) o carte privind „orizontul deschis al schimbării” (*Competență și schimbare. O perspectivă politico-militară și educațională*). Cartea s-a născut dintr-un imperativ profesional. Și atunci, ca și acum, eram profesional angajat în construirea mesajului în comunicarea publică. Pentru aceasta, era esențial să știu ce se întâmpla în România, în condițiile unei rupturi și tranziții istorice complexe și contradictorii, fapt imposibil dacă nu erau construite explicații verosimile privind orizontul frământat al schimbării în Europa și în lume.

O nouă lectură a cărții, de acum peste 20 de ani, realizată în prezent, arată că tema și interogațiile esențiale ale cărții își păstrează prospețimea. Drept care, plecând de la aceste interogații, am considerat că este potrivit și folositor să ducem discuția mai departe, să privim în lumea din jur și în anii ce vin. Din tematica largă a cărții de acum 20 de ani, am reținut și dezvoltat doar discuția privind relativizarea distincției dintre pace și război în lumea de azi, cu dezvoltări de sine stătătoare privind noile paradigme ale păcii și războiului.

O secțiune distinctă a cărții de față se referă la noi riscuri și vulnerabilități privind apărarea națională a României. Și în acest context tematic, avem un consistent punct de sprijin și de plecare în studiile noastre din anii din urmă (Maria Iacob, Dumitru Iacob, *Fondul fără formă. O scurtă privire spre lumea de azi*, Tritonic, București, 2014), privind riscurile și patologiiile comunicării dintre fond și formă în lumea românească. Așa cum vom argumenta, fondul (oamenii și viața comunitară) fără forma adecvată, potrivită (matricea cognitiv-comportamentală a oamenilor și a comunităților, inconsistența și inadecvată) generează vulnerabilități și riscuri majore pentru apărarea națională a românilor. În final, vor fi dezvoltate temeuriile potrivit cărora educația națională și învățarea comunitară pot fi și este de dorit să devină resurse strategice pentru apărarea națională a României.

Cartea de față este preponderant eseistică, mai ales în partea de început, în prim plan aflându-se gândurile și opiniile autorului privind mersul schimbării în lumea în care trăim. În textul cărții, există idei din studii prezentate și publicate, de către autor, în manifestări științifice și volume ale unor universități românești și străine, cu indicarea, în fiecare situație, a surselor.

Mulțumesc, și aici, pentru dialogul intelectual critic și continuu, colegilor din Universitatea Națională de Apărare, „Carol I”,

București și din Școala Națională de Studii Politice și Administrative,
București.

1 iunie, 2017

Dumitru IACOB

1. Schimbarea – un orizont dilematic

Premisele relativizării distincției dintre pace și război

Schimbarea este un fapt al istoriei. Un proces. Un proces cultural. Schimbarea se întâmplă, înainte de toate, în oameni, în mintea lor, în ideile care dau sens vieții. În cele ce urmează, vor fi aduse în prim plan modalitățile prin care ipostazele, formele și contextele schimbării pot face irelevantă distincția clasică dintre pace și război, pot chiar – mai mult decât atât – genera noi forme și forte beligene, noi riscuri și vulnerabilități pentru apărarea comunităților naționale.

1.1. Dilemele schimbării

Într-o lume în schimbare și în condițiile accelerării schimbării, universul social devine – atât pentru omul „obișnuit” cât și, atât cât este cu putință, pentru observatorul „detașat” – un univers dilematic. Disfuncțiile de sens năvălesc asupra individului cu violență, cu brutalitate. Disjunctiile de drum devin aproape cotidiene, alimen-tând anxietatea omului cufundat în istorie, a bietului om aflat „sub vremi”.

Fără tăgadă, ieșirea din dilemă, construirea și asumarea opțiunii nu sunt cu puțință decât prin „conceptualizarea” dilemelor, prin

detectarea alternativelor (de regulă, bivalente; în mod obișnuit, disjunctive) [58.pp.21-68]

Care sunt, deci, dilemele schimbării?

1.1.1. Orizontul schimbării

Adesea, schimbarea „plutește în aer”, ea trimite semnale „de departe” și „din adânc”. Atmosfera socială este, chiar și pentru cei mai „insensibili” observatori, „încărcată”. Se simte... un „vânt de libertate”.

În pofida aparențelor, la nivelul percepției cotidiene, schimbarea se „insinuează” și – într-o „bună” zi explodează ca schimbare locală. Este un fapt natural, de reguli lesne de înțeles.

Mai dificilă este înțelegerea tendinței de transformare a schimbării locale în paradigmă, în regulă metodologică. O asemenea inclinație – a omului de pe stradă și a mediilor publice – este încărcată însă de incontestabile „avantaje” Schimbarea, percepută și prezentată drept schimbare locală (sau, oricum, dacă nu în exclusivitate locală, cu particularități extrem de pregnante, care justifică „strategii de schimbare singulare”) permite o abordare mai simplă, mai directă, mai puțin nuanțată, mai radicală în ultima instanță, a „problemelor locale”, simultan cu legitimarea normalității unor „modele de schimbare” Extrem de simplu, schimbarea se reduce la adoptarea de modele de schimbare investite cu rangul de standarde ale schimbării, în plan social având relevanță doar voința și bunăvoința acceptăm unor modelelor deja „legitimate”

Nu în ultimul rând, „regula” schimbării locale permite, extrem de comod (forțând, în fond), polarizarea agenților locali. Societatea este dihotomizată. Înfruntarea are loc între „partizanii” și

„potrivnicii” schimbării. Pur și simplu, cine nu este „pentru” este „împotriva” schimbării...

Vrând nevrând, mai devreme sau mai târziu, se observă că orizontul schimbării este mult mai larg, că schimbarea este globală, că lumea în întregul ei se schimbă, că „modelele” invocate drept standarde ale schimbării sunt supuse, ele însele, sub presiunea istoriei, proceselor înnoirii.

Noua percepere a schimbării este, în sine, dificilă și adesea, menținută în... obscuritate.

Inițial, schimbarea, ca schimbare globală, este doar prezumtivă. Lent, acumularea „semnalelor practice” conferă verosimilitate unei supoziții logice – modificarea radicală a unui subsistem generează cu obligativitate efecte transformatoare în

sistemul global. Drept urmare, siguranța „modelelor de schimbare” se subțiază, se suspendă.

Este „clipa” lucidității. Devine limpede (sau, cel puțin, așa ar fi normal să fie) că hotărâtoare practic este angajarea „creativității locale”, prospectarea și construirea prin forțe proprii a „modelului de schimbare”.

Este mult mai dificil. Este enorm de dificil. Simplitatea tentantă a împărțirii agenților sociali în „rai” și „buni”, în „conservatori” și „reformatori” dispare. Tentația rămâne însă și este exprimată ca atare.

Dilema este, deci, „*schimbare locală/schimbare globală*”. Ieșirea din dilemă solicită, imperativ nu opțional, creativitate, competență, solicită – altfel spus – ceea ce este vital pentru om dincolo de coloratura politică a unei alcătuirii sociale – raționalitate și adecvare la real.

1.1.2. Universul schimbării

Deși însoțită de haloul întregului, schimbarea debutează, uneori prin explozie, ca schimbare sectorială, de domeniu.

Tinta schimbării este „punctuală”, articulându-se în jurul a ceea ce este (sau pare a fi) stavila principală aflată în calea şuvoiului schimbării.

Odată depăşit momentul fierbinte al declanşării schimbării, întregul proces este invadat de „fascinaţia” politicului, fapt justificat în bună măsură prin puterea uriaşă de instrumentalizare socială a instituţiilor puterii politice. Destul de repede, miza economicului, în principal, miza proprietăţii, sunt repuse în drepturi, concentrând, pe termen relativ îndelungat, noua etapă a schimbării.

Încă de la început, de la declanşarea „etapei politice”, continuând în „etapa politico+economică”, se năzuie, tot mai clar şi insistent, spre angajarea în schimbare a agenţilor umani, în principiu a cât mai numeroşi agenţi umani ai schimbării.

Fapt este că angajarea umană în acţiune, dincolo de disponibilităţile şi manifestările natural dovedite, este pusă sub semnul instituirii de axiome. Oamenii sunt direcţionaţi, sau – cel puţin – se încearcă aceasta, în virtutea unor sensuri „decrete”.

Consecinţele nu sunt deloc simple. Apar defazaje, pentru unii şi nu pentru puţini, dureroase, dramatice între orizontal de aşteptare şi orizontul acţiunii sociale practice. Pentru cei în cauză, reacţia, „răspunsul” sunt pe măsură. Dacă în primă instanţă răspunsul se va concretiza într-o respingere în bloc a unui mesaj inadecvat de schimbare (reacţia fiind, în fond, de apărare), ulterior, menţinerea inadecvării „mesajului”, combinată cu acumularea reversului negativ al schimbării (instabilitate, costuri sociale etc.), determină stări sociale de apatie şi indiferentism social.

Alternativa la *schimbarea sectorială* nu poate fi decât *schimbarea integrală*, cu aşezarea în conexiune a politicului şi a economiei şi cu aducerea în prim plan a angajării umane, înţelegându-se că schimbarea îşi materializează şansa de reuşită doar atunci când „subiectivităţile” umane sunt luate ca atare, sunt percepute ca

„obiectivităţi sociale”, angajarea umană înfăptuindu-se sub semnul sincerităţii şi al loialităţii democratice

Ieşirea din dilema „*schimbare sectorială/schimbare integrală*” se realizează prin raportare adecvată la competenţa existentă a agenţilor sociali. Competenţa acestora, într-un sistem democratic, nu poate fi nici eludată, nici minimalizată, nici dispreţuită. Poate fi şi trebuie estimată ca atare, acţionându-se pentru stimularea şi spori- rirea ei. Pentru aceasta însă, o condiţie sine qua non este „compe- tenţa diriguitorilor de competenţe”, structurarea întregului sistem social (a conducătorilor şi a conduşilor, a reprezentanţilor şi a ale- gătorilor) potrivit normei competenţei.

1.1.3. Ritmul schimbării

Mai ales în situaţia *schimbărilor explozive* (declanşate violent, realizate în urma acumulării unei uriaşe „tensiuni negative”), devi- ne extrem de tentantă (fiind efectiv practică public) ideea săvâr- şirii schimbării de ansamblu ca schimbare instantanee.

Proiectul schimbării se articulează ca re-facere a lumii. Obsesia re-luării „genezei” se asociază cu tentaţia aşezării la baza schimbă- rii a unui nou „big-bang”, a unei noi explozii iniţiale, în urma căreia totul este re-clădit. Proiecţia este ademenitoare prin simplitatea ei şi prin extraordinarele avantaje practice potenţiale.

În primul rând, schimbarea este „scurtă”, rapidă în timp, ţinta afişată urmând a fi neîntârziat atinsă. Efectiv, în acest mod oame- nii par a fi în situaţia de „a-şi vedea visul cu ochii”. Nu în ultimul rând, proiectul de schimbare, (atât cât acesta există), este încărcat cu şansa de a fi realizat ca atare, fiind situat dincolo de imperativul asocierii la proiect a „masei” agenţilor schimbării.

Nu întâmplător varianta schimbării instantanee nu este una pur speculativă, vectorii ei fiind depistabili în practic toate societăţile aflate în tranziţie.

Cel mai adesea însă, procesele schimbării simt încărcate de certitudini doar la nivelul nevoii de schimbare (ca „nevoie” percepută subiectiv și ca „necesitate” obiectiv existentă), aceasta, nevoia de schimbare, nefiind însoțită decât în slabă măsură de proiectul schimbării. Elaborarea proiectului este în sine dificilă, construcția fiind mult mai complexă decât negația inițială, decât afirmarea energetică a nevoii de schimbare și exprimarea publică a „intrării” în schimbare.

În plus, ipoteza schimbării instantanee este așezată pe o prezumție nerealistă; e ca și cum un întreg univers social ar putea fi „neantizat”, suspendat – chiar numai pentru o clipă – existențial și re-creat în ansamblul său. Nu forța inerțială a universului social trebuie aici observată (deși aceasta există în chip obiectiv), ci faptul mai de adâncime prin care lumea este un „continuum existențial”. Lumea există și devine, devenirea neputând suspenda existența (ar fi în contra firii), după cum nici existența nu poate anihila devenirea (ar fi în contra sensului vieții umane).

Articulată între „existență” și „devenire”, schimbarea nu poate decât graduală, procesuală, temporală.

Firește, în planul vieții sociale practice, problemele vizând „șocul schimbării”, ritmul schimbării, terapia schimbării rămân a fi analizate în contexte istorice concrete.

Important este că, principiu apreciind, din dilema „schimbare instantanee/schimbare procesuală” nu se poate ieși decât prin observarea non-sensului schimbării instantanee. Aceasta poate fi, în cel mai bun caz, imaginată ca schimbare catastrofică. În fond, în sens logic, schimbarea instantanee echivalează cu anularea universului introdus în schimbare. Din „focul” schimbării rămâne, eventual, cenușa...

Din nou, schimbarea procesuală este extrem de complexă. Temporalitatea schimbării implică procesualitatea acesteia,

detectarea și proiectarea proceselor schimbării, guvernarea efectivă a ritmului și direcțiilor de schimbare și – nu în ultimul rând – guvernarea agenților sociali angajați în schimbare.

Schimbarea instantanee ar putea rezulta din acțiunea unei „voințe supreme”. Schimbarea procesuală subordonează „voința de schimbare” competenței în proiectarea și conducerea schimbării.

1.1.4. Calitatea schimbării

Nu pot fi excluse situațiile în care, admițându-se riscurile și chiar non-sensul schimbării instantanee, este preconizată „schimbarea totală”, schimbare realizată într-un timp relativ îndelungat, dar ca schimbare totală. Aceasta – ca schimbare absolută – este „justificată” atât emoțional, cât și ideatic.

Sub latura emoțională, „argumentarea” de susținere trimite către imperativul moral al respectării memoriei „patriarhilor” schimbării, a inițiatorilor și a celor ce s-au jertfit pentru declanșarea schimbării (fapt care, în sine, este departe de a fi reprobabil).

În plan ideatic, schimbarea absolută este prezentată ca alegere obligată, ca singura schimbare cu sens, ca unică schimbare legitimată istoric.

Și aici însă, proiectul de schimbare (inexistent sau slab articulat) este substituit prin simpla clamare a idealului schimbării (formulat și acesta, când imprecis, când cu o „precizie” nerealistă).

În ultimă instanță, promotorii schimbării absolute admit prezumția (de sorginte în chip clar mecanicistă) prin care schimbarea socială se realizează ca „înlocuire socială”, forța de negație a schimbării fiind extrapolată la dimensiunea negației absolute.

La o privire mai atentă, nu este greu de observat că schimbarea prin negație absolută readuce „problemă schimbării” la un prag